

Iznajdba.

Igrokaz v treh dejanjih. — Spisal V. Trtnik.

Osebe:

Vinko Perčič, doktor tehnike.
Ida roj. **Novinškova**, njegova žena.
Helena Novinškova, Idina mati.
Drnovšek, Helenin brat, bivši Idin varih.
Doktor Gornik, zdravnik.

Milanček, dr. Perčičev polletni sinko.
Stara hišnica Katra.
Izvožček.
Policijski stražnik.
Dva bolniška strežaja.

Prvo dejanje.

Pozorišče na cesti pred Novinškovo hišo.
 Vrši se v pozimskem času pozno na večer.

1. prizor.

Ida (stopajoč pred hišo semtertje). Da moram biti tako nesrečna! Lastno mater se bojim srečati. (Ihti.) Naprej vem, da mi bodo očitali, zakaj sem vzela Vinkota.

Novinškova (stopivši iz hiše se Idi približa). Ne bom ti očitala. Nikar se ne boj.

Ida (vrže materi roke krog vratu in zajoka). Mati, mati, kako sem nesrečna! Prosim vas, pomagajte mi.

Novinškova. Kaj je vendar? Zakaj gori ne greš? Zakaj hodiš tu pred hišo, kakor bi si ne upala čez naš prag? Skoz okno sem te videla. Torej, pojdi gori, da poveš, kaj te je pripeljalo sem.

Ida. Si ne upam. Stric me bo zopet ošteval.

Novinškova. I kaj pa je takega, da prideš tako-le pozno na večer?

Ida. Vinko je vsak dan bolj čuden. Sama ne vem, kaj mu je. Pravi, da ga zebe, in da ga noge bole. Počitka si pa vendar ne da, ampak piše in računa skoro noč in dan.

Novinškova. Ali še zmeraj tiste patente goni?

Ida. Še zmeraj. Pravi, da bo zdaj v kratkem prodal patente reformnih loncev, ki jih je iznašel in pravi, da bo zanje mnogo izkupil in da si bova potem kupila veliko, lepo hišo.

Novinškova. Ne verjamem. Ne bo nič.

Ida. Jaz tudi nimam upanja. Ko bi bil Vinko že vsaj ostal kot inženir v službi pri železnici.

Novinškova. To je ravno. Jaz zmeraj trdim, da je bilo napačno, ker ni ostal v službi. To je bila dobra plača.

Ida. Pa je pustil službo samo zato, da bi mogel dovršiti svoje iznajdbe. No, in sedaj stradava. Prejšnje lepo stanovanje sva morala pustiti in sedaj imava podstrešni atelije; za vse potrebe en sam

prostor; stanovanje in kuhinja, vse vkup. In kakšna kuhinja! Kuhati moram na železni pečici, ki je v atelijeju.

Novinškova. To res nič ni. Na kakšen način bo moralo biti drugače.

Ida. In kaj je danes storil? Ravno zato sem prišla.

Novinškova. No?

Ida. Peč je zazidal, da še kuhati ne morem. Otroku sem opoldne na samovarju skuhalo. Midva z Vinkotom pa od jutra nisva nič gorkega užila.

Novinškova. Vinko je inženir, doktor tehnike, in take reči počenja! Zdaj pozimi, ko je tak mraz, peč zazida! (Zmaja z glavo.)

Ida. Saj pravim, silno čuden je postal zadnje dni. Pravi, da bo iznašel nove peči. In v ta namen dela poizkuse s pečjo, ki stoji v najinem stanovanju. Odprtino, skozi katero gre dim iz peči, je danes skoro popolnoma zazidal; pustil je samo majhno luknjo, in tam notri se vrti železna veternica. Potlej je v peč zakuril in sedaj skozi sprednja vratica z mehom zrak piha v peč. In čimbolj piha, tem več je dima v sobi. Seveda. Skozi tisto veternico mu dim ne bo šel v dimnik.

Novinškova. Oh, to je čuden človek. Zblaznel bo, zblaznel.

Ida. Tudi jaz se tega bojim. — In kako teka okrog peči. Pravi, da bo z veternico dim zmeril. Zdaj-pazdaj pohiti za peč pogledat na mero, ki jo ima na veternici. Potlej spet goni meh in piha z njim v peč, da dim na vseh straneh leze iz peči vun. Nato popusti vse vkup, hiti k mizi in piše in računa. Pa, kaj bi pripovedovala? Mi je tako hudo, da ga ne morem gledati. (Začne jokati. Zopet se oklene matere krog vratu.) Oh, mati, morebiti me je res Bog kaznoval, ker nisem strica ubogala, ko so mi branili vzeti Vinkota. Kaj bom počela sama z otrokom, če mož zblazni?

Novinškova. Take misli si izbij iz glave. Zdaj, kar je, pa je. Kakor hitro začneš misliti, da

je to kazen, ti bo upadel ves pogum. In to je šele prava nesreča, ako človek izgubi pogum in upanje. Kdo pa more vedeti, kdo more dokazati, da je to kazen.

Ida. Seveda. To je tudi res.

Novinškova. In kakor veš, je samo moj brat Drnovšek bil zoper to, da si jemala Vinkota. Ker je tvoj stric in ker ti je bil varih, je menil, da ima pravico ugovarjati. Jaz sem molčala. Bila sem drugih misli kot stric. (Ida začudena posluša.) Do danes ti jih nisem razodela, si ti jih tudi nisem upala razodevati, ker Vinko nikoli ni kazal posebnega veselja do službe. Nocoj ti pa povem, kakšno je bilo moje mnenje.

Ida. Koliko bridkih ur bi mi bili vi prihranili, ako bi mi bili to prej razodeli!

Novinškova. Si nisem upala. A tudi danes še ni prepozno. Kar se tiče tvoje možitve, je moja misel bila in je še takšna-le: Če bi ti imela tako naravo kot stric, to se pravi, če bi bila ti toliko siara, kakor je tvoj stric, tedaj bi bilo popolnoma prav, ako bi bila vzela tistega priletnega ženina, ki je bil stricu všeč. Toda staro srce in mlada leta, to ne gre vkup. Zato nisem hotela siliti. In kamen se mi je odvalil od prs, ko sem videla, da stricu ne boš izpolnila želje.

Ida. A kaj pomaga vse to, ker je zdaj tako prišlo!

Novinškova. Le nikar ne obupaj. Vse se bo popravilo. Praviš, da ga mrazi in da ga noge bole.

Ida. Da, že več dni. Silim ga, naj vpraša za svet zdravnika; pa pravi, da bo samo minulo.

2. prizor.

Drnovšek (stopi iz hiše, oblečen v spalno suknjo, v copatah, s turško čepico na glavi in pipo v ustih). Kaj vaju spak nosi ponoči tu okoli? Ženska mora biti ponoči doma. (Spozna Ido.) A-a-a! Ti si tukaj?

Ida. Oh, stric, Vinko je bolan. Zato sem prišla.

Drnovšek. Zakaj pa ne greš gori v sobo? Ali imaš tako slabo vest?

Novinškova. Pusti jo, pusti! Saj je že itak dovolj hudo.

Ida (joka).

Drnovšek. Kaj je hudo? Ali je že spet kaj takega, česar jaz ne smem vedeti? To je vendar čudno, da vsako reč jaz najnazadnje izvem!

Novinškova. Tiho bodi, tiho! Veš, Vinko je tako ... (Pokaže s prstom na čelo.)

Ida (jokaje). Morebiti pa le še ni tako.

Drnovšek (v začudenju tiho zazvižga in vzdikne). A-a-a! Ali nisem rekel? Doktor! Pa piskre dela! (Se prime za čelo.) Piskre dela! Kakor hitro je začel šariti s tistimi-piskri, sem precej vedel, da bo nesreča.

Ida. Oh, stric nikar se tako ne norčujte. Tega ne morem poslušati.

Drnovšek. Tako? Misliš, da se šalim? (Se obrne k sestri.) Ida bo šla sedaj domov. Ti pojdeš gori v sobo in lepo mirno počakaš, da se vrnem. Pojdem namreč po dva postrežčka, in doktorja še nocoj popeljemo v blaznico.

Ida. Oh ne, ne! (Sklene roke.) Za božjo voljo vas prosim, ne, ne, ne!

Drnovšek. Molči! Vem, kaj delam. Ko si se možila, je tvoja veljala, zdaj bo pa moja. (Stopi bliže k Idi.) Ti mene nisi ubogala, (se obrne k sestri) in ti, Helena, si ji potuho dajala. Vsega sta vedve krivi! (Hoče oditi v hišo.)

Novinškova. Počakaj vendar toliko, da ti vse poveva.

Drnovšek. Kaj ne, da me bosta spet premagali s solzami? Ne, ne! Kar mora biti, mora biti. (Odide v hišo.)

3. prizor.

Novinškova. Tega ne smeva dovoliti. Stric se bo prenaglil, in kdo ve, kaj se utegne zgoditi?

Ida (zopet jokaje objame mater). Oh, mati, pomagajte, pomagajte! Saj ste ravno prej rekli, da nimate nič zoper Vinkota!

Novinškova (jo odtrga od sebe). Zdaj ni časa govoriti. Tu počakaj. Pridem precej nazaj.

4. prizor.

Ida. Zakaj sem vendar prišla semkaj? Zdaj bo še večja zmešnjava. Da sem vendar tako preprosta in ne razmislim poprej, kakšni bodo nasledki! (Bega pred hišo semtertje.) Kaj mi je storiti? Kaj mi je storiti?

Novinškova (prihiti iz hiše). Zdaj le brž! Pohiti k Vinkotu in ga pripravi na to, da pride k njemu zdravnik; jaz grem brž po zdravnika, doktorja Gornika.

Ida. Toda kaj, če bodo stric ...?

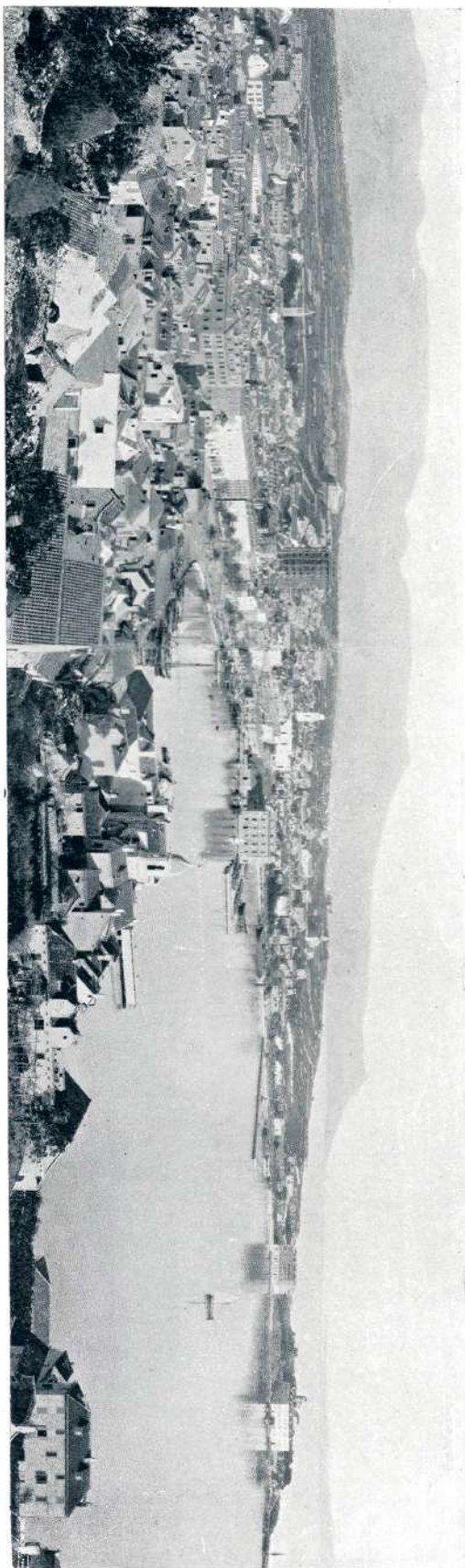
Novinškova. Stric ne bo nič. Sem mu obleko zaklenila. Ti pojdi k Vinkotu. Jaz grem po zdravnika.

Ida. Ampak, mati ...

Novinškova. Ubogaj pa hitro pojdi! (Odhitita vsaka na svojo stran.)

5. prizor.

Drnovšek (prihiti iz hiše, besni po cesti). Helena, Helena, Helena-a-a! Kje so ključi od mojih omar? Ali naj tak hodim po mestu? Helena-a! (Se udari ob čelo.) Kaj pa, ko bi mi bila nalašč zaklenila obleko? Da se nisem tega brž domislil! Čakaj, čakaj, bomo pa drugače naredili. Hitro izvožčka! Da bi vendar

bes prinesel katerega mimo. (Pogleduje na vse strani.) Saj pravim, te hudimanske ženske! Toliko da sta me doma pridržali. Zdaj bota vse splekli brez mene. In ko bodo drugi že pozabili, bom jaz šele izvedel. (Zasliji se kočija.) He, izvožček! Semkaj, semkaj!

Izvožček (nastopi z bičem v roki). Dober večer. Kaj želite?

Drnovšek. Popeljite me na kolodvor, kjer najmem dva postrežčka, in potem se vsi odpeljemo v Praprotno ulico k doktorju Perčiču.

Izvožček (zmajuje z glavo). Ampak ta-le vaša obleka. Kakor bi se bili nalašč našemili, da bi vas kdo ne spoznal. Malo sumljivo je to.

Drnovšek (razjarjen). Kaj sumljivo?! V svoji hiši in pred svojim domom sem lahko oblečen, kakor hočem.

Izvožček. Ampak vozil vas takega ne bom.

Drnovšek. Torej moram omaro razbiti, ker mi je sestra zaklenila obleko.

Izvožček. Vaša pamet vaš svet.

(Drnovšek odhiti v hišo, iz katere se nato začuje razbijanje.)

6. prizor.

Policijski stražnik (nastopi in se obrne do izvožčka). Kaj je tu tak krik, da se čuje po celem mestu?

Izvožček (pokaže na hišo). Poslušajte! Našemljen možak notri omare razbija. Z menoj je začel prepir, ker sem dejal, da ga ne bom vozil.

Stražnik (potegne revolver). To je posebno drzen ulom! Izvožček, pazite tu, da ne uide skozi okno. Jaz grem noter.

(Iz hiše se začuje prepir; nato pritira stražnik Drnovška na cesto, držeč ga za ovratnik.)

Drnovšek (otresajoč s tilnikom). Gospod stražnik, bodite vendar razumni. Saj je to moja hiša!

Stražnik. To bi lahko vsak rekel. Kaj ne, omare so bile tudi vaše?

Drnovšek. So bile moje in so še zmeraj.

Stražnik. O kajpada, ko bi mene ne bilo.

Drnovšek. Lepo prosim, gospod stražnik, verjemite mi. Hotel sem se samo preobleči, da bi se peljal na kolodvor po...

Stražnik. No, no, kako se lepo ujema! Najprej izvršite ulom, potem se hočete obleči v obleko, katero navadno nosi gospodar te hiše, in tako hočete pobegniti s prvim vlakom ter izginiti kdo ve kje tam za mejo.

Izvožček. Izprva je hotel v tej-le obleki na kolodvor. Ker sem mu odkrito povedal, da se mi zdi sumljiv, je tekel v hišo po drugo obleko.

Stražnik. Takega tiča še nisem imel v rokah. Da mu to na misel pride! Obleči se v obleko po-

sestnika, katerega je okradel. (Drnovsku.) Potlej bi vam marsikdo verjel, da je ta hiša vaša.

Drnovšek (stresa s tilnikom). Ali grom in strela, saj je to res moja hiša!

Stražnik. Bodite mirni, sicer bova drugače govorila! Izvožček, peljite naju na policijo. Takega-le, v spalni suknji in v copatah, ga ne morem peš voditi po ulicah.

(Odhajajo. Zavesa pade.)

Drugo dejanje.

Vrši se isto noč v stanovanju dr. Vinkota Perčiča.

1. prizor.

(Atelijé; v njem se vidi miza s stoli, okrogla železna pečica, na kateri leži kamen, dalje kup loncev, postelja in otroški voziček; v vozičku polletni Milanček glasno joka.)

Vinko (pihajoč z mehom v peč). Lepo te prosim, Milanček, tiho bodi! (Pogleda za peč, gre k mizi pisat in zakliče): Milanček, ti me motiš. Lepo te prosim, bodi no tiho! (Spet gre k peči in piha z mehom vanjo.)

Milanček (še vedno joka).

Vinko. (se začne ob otroškem vozičku vrteti in prestopati). Milanček, ali ne veš, da sem nervozen? Daj mi vendar mir! (Potrese voziček.) Tiho bodi in nikar me ne moti. (Gre za trenotek pihat in potlej k mizi pisat.) Kje vendar hodi Ida? Ali hočem zdaj vse delo popustiti in otroka pestovati?

2. prizor.

Hišnica Katra (vstopi). O, gospod doktor, ali ste doma? Mislila sem, da je otrok sam, ker tako joka. Kaj se vam pa tako kadi? Po celem podstrešju se čuti dim. Pa ne da bi bil kak ogenj?

Vinko. Peč pušča.

Hišnica. A tako; prosim ponižno, oprostite.

Vinko. Veste kaj, mati, ker ste že tukaj, vzemite Milančka in ga imejte kje doli pri sebi, dokler žena ne pride. Tu imate nekaj za trud. (Ji stisne denar v roko.) Obupal bom, ako bom še dalje poslušal njegovo kričanje. (Sede k mizi in piše.)

Hišnica (dvigajoč otroka iz vozička). Kam so pa gospa soproga šli, če smem vprašati?

Vinko (zamišljeno). Ne vem.

Hišnica (odhajajoč). Ali smem Milančku dati malo mlekca?

Vinko (pišoč, zamišljeno odgovori). Ne vem.

(Hišnica odide.)

3. prizor.

Vinko (pri mizi sede glasno računa). Iks na tretjo je enako m r kvadrat minus ipsilon, deljeno s 357im koreninom iz a kvadrat plus m na iks minus prvo plus iks na 33to.

Ida (vstopi). Vinko, ali še nisi šel počivat? Vidiš, da si bolan, pa se tako trudiš.

Vinko (pišoč). M je enak plus minus kvadratni koren iz ...

Ida (opazi, da Milančka ni). Oh, otroka ni! Kje pa je otrok? (Pohiti k Vinkotu.) Kam si dejal Milančka?

Vinko (nekaj trenotkov začuden gleda soprogo).

Ida. Tak povej brž, kam si ga dejal.

Vinko (zamišljen gledaječ soprogo). Ne vem! (Hiti pisati dalje.) Iks kvadrat plus a na iks minus tretjo minus ...

Ida. Torej sam ne veš, kam si ga dejal? Navsezadnje bom še jaz začela misliti, da si nevarno bolan!

Vinko. Ne! Plus minus kvadratni koren iz p iks ...

Ida. Vinko, nikar vendar ne bodi tak. Kaj bo s teboj, če bo šlo tako dalje?

Vinko. P krat kubični koren iz 12 minus psi krat t kvadrat ...

Ida. (ga prime za levico). Vinko! Vem, da nisi nič žalega storil otroku, ker ga imaš rad. Poslušaj me, Vinko! Jaz moram izvedeti, kje je Milan.

Vinko. Zdaj še logaritem iz 12; to je ena cela, nič, sedem, devet, ena, osem.

Ida. Vinko, lepo te prosim, povej mi vendar!

Vinko (vstane, zgrabi meh in gre v peč pihat).

Ida. O ne! (Mu jemlje meh iz rok.) Ne boš več tega. Vse to je samo nesreča za naju. (Mu vzame meh, ki ga položi na tla, in Vinkota stišči nazaj k mizi na stol.)

Vinko. Pusti me. (Se prime z rokami za glavo.) To me strašno razburja, če tako-le govoriš v mé.

Ida. Mene lepo ubogaj, pa te ne bo nobena reč več razburjala. (Mu položi roko na čelo in ga prime za roko.) Glej, kako imaš vročo glavo, roka pa mrzla kakor led. Sam ne veš, kako zelo si bolan. Privošči si tudi kaj počitka. Le mene ubogaj in boš videl, da bo prav.

Vinko (vzame v roko pero). Danes moram to izračunati do konca.

Ida (mu vzame pero in je položi na tla k mehu). Ne boš računal. Si že doslej preveč. Ako bi bil nekoliko manj računal, bi bilo za naju mnogo bolje.

Vinko (si podpira glavo z rokami in gleda spise, ki leže na mizi). Ah, toliko logaritmov! Kdaj bom pregledal, so-li prav prepisani? To je dela za eno celo noč. Čakaj, tu je knjiga logaritmov. (Vzame v roko knjigo logaritmov.)

Ida (mu vzame knjigo in jo položi na tla k mehu). Pusti vendar to nesrečno knjigo. (Ida položi roko na spise.) Kaj ne, da danes ne boš več računal?

Vinko (se zagleda v peč in odgovarja počasno). Ne vem.

Ida (se oklene njegove roke z obema rokama). Ali meliš? Ali razumeš, kaj govorim?

Vinko (molči in strmi v peč).

Ida. Odgovori. Lepo te prosim, nikar vendar ne bodi tak. Povej mi sedaj, kje je Milan.

Vinko (kaže s prstom na peč). Glej, tu imaš model novega stroja, ki bo močnejši kot parni stroj, in vendar se bo v njem požgalo razmeroma trikrat manj premoga. To bo takorekoč eksplozivni stroj za premog.

Ida (joka). Tiho bodi, tiho. Te ne morem poslušati, če tako govoriš. In kaj ti pomagajo vsi stroji, ako si bolan? (Ga prime za ramo.) Glej, ves se treseš. Kaj bom začela sama z otrokom, ako — umrješ?

Vinko (vzame svinčnik iz žepa in vleče spise izpod roke). Nekatere račune moram še enkrat pregledati.

Ida (mu vzame svinčnik in ga položi na tla k mehu). Nič ne boš pregledoval. Ti jaz ne pustim. (Potem Ida spet položi roko na spise.) Poslušaj me. Zdaj bova spravila te-le spise semkaj v miznico. Lepo zaklenila jih bova in ključ boš spravil ti. Na vsak način moraš za noč deti delo iz rok. (Ga prime za ramo.) Saj vidiš, da se ves treseš od razburjenja. To je vse od teh nesrečnih računov.

Vinko (ji jemlje spise). Pusti, pusti! Moram noč dokončati.

Ida (položi spise v miznico in zaklene). Naj bo lepo spravljeno, dotlej da se pozdraviš.

4. prizor.

Novinškova (vstopi z Milančkom v naročju; z njo pride tudi zdravnik dr. Gornik).

Ida (pohiti Novinskovi naproti). Torej vendar! I, Milanček, kje si pa bil? Kako me je že skrbelo, kje si! (Vzame otroka.)

Novinškova. Ni mu bilo hudega. Pri hišnikih je večerjal.

Ida (zdravniku). Gotovo so vam že moja mati povedali, kako je z mojim soprogom.

Dr. Gornik. Se mi zdi, kaj je.

Vinko (vstane počasi in potegne z roko preko čela). Kaj želite, gospod, da prihajate tako pozno?

Dr. Gornik (Idi in Novinskovi). Izvolite iti vun. Sama se bova najlozje pomenila. Naj se godi kar koli, vedve ne smeta priti v sobo. Sicer se bo vse pokazilo.

5. prizor.

Dr. Gornik (Vinkotu). Moje ime je dr. Gornik. Kako je z vami, mi je že povedala gospa Novinskova. (Pelje Vinkota k mizi.) Sedite in lepo mirno me poslušajte in bo še vse dobro. (Sedeta. Zdravnik prime Vinkota za zapestje.) Mrzlico imate, gospod doktor. A

tu se ne boste izzdavili, ker je hladno stanovanje in peč ste zazidali.

Vinko. Nisem je zazidal. Motor sem naredil iz nje. Nocoj moram dovršiti račune o sili motorja in jutri jih pošljem patentnemu uradniku. (Odpira miznico.)

Dr. Gornik. Računali ne bote nocoj več. Vam jaz ne pustim.

Vinko (vstane). Kaj? Kako? Kje imate pravico meni braniti?

Dr. Gornik. O tem ne bova govorila. Poklicali so me sem, da vam pomagam. A druge pomoči za vas ni, kakor da pustite delo in greste za nekaj dni v bolnišnico.

Vinko. S kakšno pravico mi morete tu ukazovati?

Dr. Gornik (vstane; proti poslušalstvu). Tu bo treba skrajnega sredstva. (Prevrne z noge peč v lonce. Proti Vinkotu.) S takšno-le pravico vam ukazujem. (Kaže na peč.) Kolikor je škode, se bo obilno povrnilo.

Vinko (besni, prevrne stole in mizo). To je zločin, tolovajstvo! Naznanim vas sodišču.

Dr. Gornik (stoji ob prevrnjeni peči s prekrizanimi rokama). Bodite mirni. Ubogajte me in po preteku nekaj tednov boste zopet zdravi in zadovoljni. Tačas pa, ko bote v bolnišnici, bom poizkušal, najti vam dobro službo.

Vinko (meče stole). Tolovaj, razbojnik! Kako si drznete tako gospodariti v mojem stanovanju?

6. prizor.

Policijski stražnik (in z njim) Drnovšek (ki je istotako oblečen, kakor v prvem dejanju).

Vinko (kaže dr. Gornika). To je tolovaj, razbojnik. Primite ga!

Drnovšek (kaže z obema rokama Vinkota). Glejte, glejte, to je tisti. Vidite, kako razgraja? Glejte, vse je po tleh, peč, miza, stoli!

Vinko (vpije vmes in suje stole). To je lopov, razbojnik!

Dr. Gornik (Vinkotu). Če je tu kdo razbojnik, ste vi; saj vi razgrajate.

Stražnik (stopi k Vinkotu in mu položi roko na ramo). V imenu postave! Mirujte. Odgovarjajte na moja vprašanja.

Vinko. Zakaj prijemate mene? Jaz sem tu v svojem stanovanju. Tu je moja soba!

Stražnik. Ljubi moj, tega vam ne verjamem kar na besedo. Če to ni vaše stanovanje, vas moram odvesti na policijo. Ako je pa to res vaša soba, vas moramo odvesti v blaznico. V svojem lastnem stanovanju pameten človek ne bo peči preobračal.

Drnovšek. Zato pravim, da mora v blaznico. Gospod stražnik, le kar v blaznico z njim.

Dr. Gornik. Brez zdravnikovega izpričevala ga nobena blaznica ne sprejme. In jaz sem zdravnik in izpričevala ne dam. Gospod stražnik, tu je legitimacija od električne in v njej moja fotografija. To je dokaz, da sem zdravnik.

Drnovšek (dr. Gorniku). Kaj!? Da ne daste izpričevala? Kakšen zdravnik pa ste? Vse navskriž! Peč prekucnjena. Pa pravite, da ni blazen.

Dr. Gornik. Peč sem jaz prevrnil.

Stražnik. Ta-a-ko-o-o? Potem navsezadnje moram aretirati vas!

Vinko. Seveda, seveda! (Sede kakor uničen na stol, ki ni bil prevrnjen, in ki stoji ob zidu.)

Dr. Gornik. Veste kaj, gospod stražnik, jaz vam bom nekaj drugega povedal. Tukaj kot zdravnik vršim opravilo, ki je takorekoč uradno. In brez nujnega vzroka me tudi vi ne smete motiti. Zlasti ne voditi semkaj okuženih oseb, kot je na primer — vsaj kakor se vidi — ta-le. (Pokaže Drnovška.) Kje ste tega človeka dobili?

Stražnik. Aretiral sem ga, ko ...

Drnovšek. Ampak po zmoti. Na policiji so me spet spustili.

Stražnik. In zdaj me je privedel sem, kjer se baje gode nerednosti; in, kakor vidim, je tukaj cela revolucija.

Dr. Gornik. In kolikor jaz vidim, je ta-le človek (pokaže Drnovška) okužen. Kažejo se namreč na njem nekateri znaki vročinske bolezni. (Stopi prav k Drnovšku in mu pogleda v obraz.) Da, da. Najbrže bo tako, dasi gotovo še ne vem. (Dr. Gornik stopi nekoliko nazaj in pokaže s prstom Drnovška.) Torej, vi, gospod v spalni suknji, tu vpričo gospoda stražnika vas kontumaciram. Pojdite kar takoj domov in ne genite se iz sobe. Vi ste kontumacirani!

Drnovšek (se prestraši). Kaj? Kontumaciran? Vam pa rajši prej uidem. Kontumaciran sem nocoj že enkrat bil. (Zbeži.)

Dr. Gornik (stražniku). Gotovo sta se pripe-ljala semkaj.

Stražnik. Da. Voz je pred hišo.

Dr. Gornik (zakliče skozi duri): Vi, gospod v spalni suknji, pojdite peš domov, da voza ne okužite. Voz bomo potrebovali mi.

7. prizor.

Vinko (je tačas na stolu zaspal).

Dr. Gornik (stražniku.) In zdaj, gospod stražnik, samo poslušajte. V kratkem se vam bo pojasnilo, kaj je tu pravzaprav v neredu. Glejte ga. (Pokaže Vinkota.) Spi. Takšen bolnik zmeraj tako naredi. Po največjem razburjenju pride naenkrat reakcija. Vse moči odpovedo. Bolnik zaspi. In zdaj

poglejte semkaj k peči. Ta peč je iznajdba, je model novega stroja. Meni je njegova tašča povedala, kaj dela. Glejte, tu je zazidal cev za dim, tako da je dim samo skozi to-le veternico odhajal iz peči. Pravzaprav ni sam odhajal, ampak ta mož, ki je doktor tehnike, je s tistim-le mehom dim v dimnik tlačil. In še ni šlo. Kakor vidite, je dim vkljub vsemu temu ostal v sobi. Kaj pravite na to?

Stražnik. Ne vem, kaj bi rekel. Morebiti ima stvar vendarle kak razumen smisel.

Dr. Gornik. Pravite morebiti. Jaz sem ravno iste misli. Morebiti je ta mož velik izumitelj, morebiti je pa velik norec. Doslej ga nisem poznal, zato končne sodbe nocoj ne morem izreči. Naj pa že bo tako ali tako. Lahko ga še rešimo, ako se ga lotimo prav. (Vzame mokro ruto in briše z njo Vinkota po čelu.) Gospod doktor! Slišite? (Vinko odpre oči.) Ali naju poznate? (Vinko molči.) Torej, gospod stražnik, zdaj vam je jasno, kako stvari tu stoje?

Stražnik. Seveda. Toda kaj naj storiva z njim.

Dr. Gornik. Takoj mora v bolnišnico. Upam, da je voz še pred hišo. Primiva ga vsak na eni strani za pod pazduho in ga spraviva na voz. Peljal se bom z njim, da ga oddam v bolnišnico; ondi bom dalje vplival nanj; in upam, da bo čez nekaj tednov zopet zmožen za delo. (Peljeta Vinkota proti durim.)

(Zavesa pade.)

Tretje dejanje.

Vrši se nekaj dni pozneje v bolnišnici.

1. prizor.

Vinko (sedi oblečen na postelji).

Dr. Gornik (vstopi in vihti v roki veliko listino). Živio! Tu vam nesem najboljšo zdravilo.

Vinko (iztegne roko). Pokažite, prosim.

Dr. Gornik. Le počakajte še malo. Moram vas prej pripraviti.

Vinko. Ne razumem. Čemu bi me bilo treba pripravljati, ako obsega listina najboljšo zdravilo zame?

Dr. Gornik. Najboljšo zdravilo v tem pomenu, da vas bo znanaprej obvarovalo enake bolezni. Prijetno vam pa to zdravilo ne bo, vsaj za sedaj ne.

Vinko. Kolikor od daleč vidim, bi utegnili biti podelitev kake službe. No, saj se itak pripravljam, da me danes izpustite iz bolnišnice. Vidite, da sem se že oblekel.

Dr. Gornik. Dobil sem vam službo, kakor sem obljubil. A vse je še odvisno od tega, bote-li hoteli podpisati to-le pogodbo. (Dvigne listino.)

Vinko. Najpristrčneje se vam zahvaljujem. Toda kje ste dobili službo? In kakšno?

Dr. Gornik (pristavi stol k postelji in sede; listino položi na sosednjo posteljo). Službo inženirja v Drgančevi železolitarni in tovarni za stroje. Sprejmejo vas pa le, če se pismeno zavežete, da bo tovarna lastnica vseh iznajdb, katere bote priglasili patentnemu uradu tačas, dokler bote v službi pri Drgancu. Od vsake takšne iznajdbe bote dobivali samo pet odstotkov od čistega dobička. Lahko vam izdam, da bo ravnatelj jako vesel, ako sprejmete službo, in da vas nestrpno pričakuje.

Vinko (zmajuje z glavo). To vendar ni mogoče, da bi službo sprejel pod takimi pogoji! Pomislite, gospod doktor, koliko sem se trudil z iznajdbo, katero sem preračunaval ravno takrat, ko ste prišli v moje stanovanje in me odvedli v bolnišnico! Če torej to iznajdbo proglasim patentnemu uradu, ko bo popolnoma gotova, niti moja lastnina ne bo. Drgančevi tvrdki je vendar ne morem prepustiti brezplačno. In zavreči jo je škoda. (Zmajuje z glavo.) Ne bo nič. Pod takim pogojem službe ne sprejemem. Žal mi je. Zlasti mi je žal zato, ker ste imeli brezuspešen trud radi mene.

Dr. Gornik. Ima-li ta vaša iznajdba sploh kaj vrednosti, to je še veliko vprašanje, na katero bodo odgovorili drugi, ne vi. Znano je namreč, da se vsak izumitelj nahaja v stanju takozvane tehnične zaljubljenosti. Zato se mu marsikaj vidi zlato, kar je v resnici samo prazna pena.

Vinko. Dragi moj gospod doktor, v teh rečeh niste merodajni. Vaša stroka je zdravilstvo. O tehniki vam ne pristojajo odločilna beseda.

Dr. Gornik. Kaj pa ste pravzaprav hoteli iznajti? Jaz še zdaj ne vem.

Vinko (smehlja se sname tablico, visečo nad njegovo glavo na zidu). Razložim vam na kratko svojo iznajdbo. (Hitro riše s kreda na tablo majhen načrt.)

Dr. Gornik. Po tem, kar mi je povedala gospa Novinškova, ste hoteli iznajti nove peči.

Vinko. Da in ne. (Mu pokaže tablico.) Glejte, to je površen naris iznajdbe. Peč, ki vrši trojno nalogo: Greje sobo, na njej se kuha, in hkrati ta peč lahko goni stroje ali električne naprave. Ta peč bo namreč nekakšen eksplozivni motor. Glejte, to-le kolo tu na vrhu bodo gnali plini, ki bodo iz peči odtekali v dimnik.

Dr. Gornik. Kakšni plini bodo to?

Vinko. Dim in pa vse tisto, kar z dimom vred iz vsake peči teče v dimnik. Ta plinasta zmes bo gnala kolo grede, ko bo odtekala iz peči. In to kolo bo potlej lahko gnalo druge stroje ali električne priprave. Obenem bo to kolo tudi pihalo zrak v peč, in sicer z velikim pritiskom.

Dr. Gornik. In katera bo pravzaprav tista sila, ki bo to gnala?

Vinko. Podobno bo, kakor pri bencinovitih motorjih. V bencinovem motorju se iz vsake kapljice bencina razvije velika množina plinov, in ti plini ženejo bencinov motor. Pri moji iznajdbi bo pa iz vsake drobtinice premoga nastalo mnogo plinov, ki bodo gnali to-le kolo, katero tu vidite narisano vrhu peči. Taka peč, tak pečni stroj bo cenejši, kot vsak drug gonilni stroj; zanj se bo rabilo manj premoga kot za katerikoli drug stroj iste moči.

Dr. Gornik. S tehničnega stališča te iznajdbe ne morem presojudati, ker nisem tehnik. Vkljub temu vam pa brez skrbi lahko rečem, da ta pečni stroj ne bo imel najmanjšega uspeha.

Vinko. Bo. Sem vse natanko preračunal.

Dr. Gornik. Katere logaritme ste pa uporabljali?

Vinko (ga začuden pogleda). Briggove.

Dr. Gornik. Ti so za peči in za štedilnike za nič.

Vinko. Kako to?

SPLIT: NOVI BREG

Dr. Gornik. Ker v Briggovih tabelah manjka nekega logaritma, ki je za peči in štedilnike silno važen.

Vinko (se smeje). Slišite! (Zmajuje z glavo.)

Dr. Gornik (s povzdignjenim glasom). Tisti faktor, s katerim niste računali, je logaritmus iz ženske trme. In zato so vsi vaši računi za nič, in vsa vaša iznajdba je popolnoma brez vrednosti.

Vinko. Toda pomislite, da se bo s pečnimi stroji silno mnogo prihranilo.

Dr. Gornik. Pomislite, da bi se tudi pri ženskih oblekah lahko silno mnogo prihranilo. A zakaj se ne? ... Logaritmus iz ženske trme je faktor, s katerim treba računati. Zato vam povem: S to iznajdbo ne bo nič. Ženske bodo izdale povelje, da možje pečnih strojev ne smejo kupovati. In kaj vam koristi najpopolnejši stroj, ako ga nihče ne kupi?

Vinko. Pa vendar ...

Dr. Gornik. Nič „pa vendar!“ Vi ste tehnično zaljubljeni. V svojo sajasto železno peč ste se zagledali. In če vam te ljubezni ne izbijem iz glave, bote v kratkem res prišli tje, kamor vas je hotel spraviti gospod Drnovšek. Deloma tisti vaš preveliki duševni napor in skrb, deloma stradanje pa mraz, in v treh ali štirih mesecih ste proč. Že zdaj smo vas komaj rešili.

2. prizor.

Ida in Novinškova (vstopita naglo. Ida ima klobuk ter drži na levici veliko ruto ogrinjačo in majhno ruto za na glavo).

Ida (dr. Gorniku). Ali ste ga pregovorili?

Dr. Gornik. Ne. Si ne da nič dopovedati.

Ida (Novinskovi). Torej, mati, zdaj vas pa prosim, da greste in storite, kakor sem rekla. Pripravite vse, kar treba za pot.

Novinškova (odhajajoč). V dveh urah pojde prvi vlak, in z njim se lahko odpelješ v Matenjo vas. Bo vse pripravljeno.

Vinko. Kaj naj pa to pomeni?

Ida. V Matenjo vas grem služiti za deklo, ker si tak.

Dr. Gornik (Vinkotu). Ako službe nočete, kmalu niti sami ne bote imeli kaj jesti. In vsled tega gospa soproga nima pri vas nič drugega pričakovati kot lakoto in bedo. Dajte si torej dopovedati in sprejmite službo.

Vinko (Idi). Beži, beži! To vendar ne sme biti. Da bi žena diplomiranega inženirja služila v kmetski hiši za deklo!

Ida. Ti si kriv. S svojim ravnanjem si me k temu prisilil. Ne zapuščam te prostovoljno.

Vinko. Kako vendar moreš kaj takega trditi?

Ida. Ljubi Vinko, ti si pozabil, da imava otroka, ki niti eno leto ni star. In takega nežnega otroka imeti v tvojem ledenomrzlem atelijeju! Ali si brez uma? Na tak način Milanček še te zime ne bo preživel. O, tega ne vzamem na svojo vest ...

Dr. Gornik. Otroka v takem imeti, to je skoro kaznjivo.

Ida. In ako ti ne zaslužiš nič, moram vsaj jaz gledati, da kaj zaslužim. Moja mati ne morejo skrbeti še za me, za te in za najino dete.

Vinko. Pa vendar ne hodi služiti za deklo!

Ida. Ravno za deklo in v kmetsko hišo, ker tu v mestu ne morem najti takšne službe, da bi mogla imeti otroka kolikortoliko ves dan poleg sebe, in pa da bi otrok na gorkem bil.

Vinko. Ako to storiš ... (Vstaja s postelje. Doktor Gornik ga opira.)

Ida. Ni moja krivda. Obljubim ti, da se bom takoj oprijela boljše službe, kakor hitro boljšo dobim. Niti ne slutiš, koliko sem se zadnji čas trudila, da bi tu v mestu našla kaj boljšega. A vse prizadevanje je bilo brezuspešno. Šele sedaj vem, kako težko se najde delo, in kako je kruhek drag.

Vinko. Prosim te, Ida, verjemi mi. Moja iznajdba bo v štirinajstih dneh prodana, in potem kupim hišo. Lahko si torej brez skrbi, da otroka ne bo treba imeti na mrazu.

Dr. Gornik. Te iznajdbe ne kupi nobena tovarna.

Ida. No, ali si slišal? Gospod doktor Gornik tudi tako pravi, kakor sem jaz zmeraj rekla.

Vinko. Gospod dr. Gornik teh stvari ne razume.

Ida. Je tudi vseeno, ali razume ali ne. Nobena gospodinja ne bo trpela takih reči v svoji kuhinji. In s tem je vse povedano. Naj le kupi kakšen mož takšno peč, pa bo moral sam kuhati!

Dr. Gornik (Vinkotu). Dajte se vendar pregovoriti ...

Ida (dr. Gorniku). Oh, nikar se ne trudite. Je vse brezuspešno. V tej reči ne verjame nikomur. (Odpre zlato zaponko izpod vratu in jo položi na posteljo pred Vinkotu.) Ti boš naprej delal po svojem, in preden mine štirinajst dni, ne boš imel krajcarja več. Takrat prodaj to-le zlato zaponko. Imam jo sicer za spomin po rajnem očetu. A slabo bi bilo, ko bi po svojem blagem očetu ne imela drugega spomina kot ta košček zlata.

Vinko. Obdrži to sama. Morda boš potrebovala.

Ida. Ne. Dobro vem, da v Matenji vasi ne bom stradala, in otrok tudi ne. (Snema zapestnice in jih poklada na posteljo pred Vinkotu.) Té si mi kupil ti, ko si bil še v službi. Vzemi jih sedaj in jih hrani, in ko pride največja sila, jih lahko prodaš.

Vinko (se prime z obema rokama za glavo). Nikar me vendar tako ne muči. Jaz ne morem drugače. Ravno zato se toliko trudim s svojimi načrti, ker mi je tvoja in otrokova sreča pri srcu.

Dr. Gornik (vzame zapestnice in zaponko ter vse to ponuja Idi). Vzemite nazaj. To je prehudo.

Ida (si je ogrnila čez rame veliko ruto ogrinjačo; si vzame z glave klobuk in ga položi na posteljo pred Vinkota). Tega ti tudi pustim. Dekla ne potrebuje klobuka.

Vinko (se prime z levico za čelo). Nikar me ne muči!

Ida (vjame Vinkotovo desnico in jo takoj zopet izpusti). Z Bogom, Vinko! (Odhiti vun, držeč v roki mali robec za na glavo.)

Vinko. Prosim te, Ida! Ne hodi!

3. prizor.

Vinko (se prime za glavo). Oh, vse mi je samo v nesrečo! (Se zgrudi na tla.)

Dr. Gornik (pozvoni. Dva bolniška strežaja prideta).

Dr. Gornik (drami Vinkota). Gospod doktor! Vinko! Vinko!

(Vinkota polože na njegovo posteljo. Idin klobuk, zaponko in zapestnice nese eden strežajev vun.)

Dr. Gornik (temu strežaju). Nesite to spravit.

Dr. Gornik (drami Vinkota). Vinko! Gospod doktor! Vinko! (Enemu strežaju.) Prinesite vode!

Strežaj (mu poda skledico, v kateri je voda in goba. Ko se dr. Gornik z mokro gobo dotakne Vinkotovega čela, se Vinko dvigne pokoncu).

Dr. Gornik. Gospod doktor, zdaj se kar brž odločite, da bo vseh duševnih bojov takoj konec. Sicer kdo ve, kaj še vse utegne priti. Ali veste, da je gospa soproga ravnokar odšla?

Vinko. Vem. Oh...

Dr. Gornik. Le ne jadikovati, ali tuhtati. Tu imate pogodbo, katero je Drgančeva firma voljna skleniti z vami. (Vzame listino s sosednje postelje.) Tu je svinčnik. Kar brž podpišite! Ako ne bo za vse prav, bote pa čez pet ali deset let drugače ukrenili. Saj življenja še ne bo tako hitro konec.

Vinko (podpisuje). Prav imate. Saj ni za zmeraj. In dosežem vsaj to, da žena ne bo služila za deklo.

Dr. Gornik. Najbolje bi pa bilo, ako bi ta podpis veljal za zmeraj.

Vinko (seda in potem počasi vstaja s postelje. Doktor Gornik ga opira na eni strani, en strežaj na drugi).

Vinko. Zakaj to pravite? Vendar vidite, kako težko žrtvujem svoje delo!

Dr. Gornik. Ali vam smem odkrito povedati svoje mnenje?

Vinko. Prosim.

Dr. Gornik. Izumiteljev vas je toliko, da štejete na desettisoče, ako ne že na stotisoče. Tvorite cel stan. V obupu živite in v obupu umirate, kakor je na primer v obupu umrl slavn Reselj in premnogo drugih. Sami ne dosežete sreče in tistim, ki so sreče najbolj potrebni, namreč revežem, ne polajšate nesreče.

Vinko. Tehnika vendar daje revežu delo in kruh! Toda preden nadaljujeva ta pogovor, bi nujno prosil: Gospod doktor, blagovolite v Drnovškovo hišo po kom sporočiti, da sem podpisal pogodbo.

Dr. Gornik (ponudi Vinkotu stol, in Vinko sede. Nato dr. Gornik veli strežaju): Pojdite v Drnovškovo hišo povedat, da se je gospod inženir premislil in da je podpisal pogodbo.

Strežaj (odide).

Dr. Gornik. Dejali ste, da tehnika nudi siromaku dela in kruha. To je res. A to je premalo. Dajte revežu tudi domovino!

Vinko (zmajuje z glavo). Domovino? Siromak ima vendar domovino, kakor vi in jaz.

Dr. Gornik. Ni res! Tovarniški delavec nima domovine. Saj ni nikjer nič njegovega. Še zraka nima toliko, kolikor bi ga potreboval. Če je v moderni tehniki res vse mogoče, naj bo mogoče tudi to, da si bo vsak revež izlahka pridobil nekaj pedi lastne zemlje in nezgorljivo hišico. In potlej bo bogatin v mestu vesel, ako bodo reveževe hišice stale krog njegove palače, kajti branile ga bodo ognja. In v zdravstvenem oziru bo iz tega izviralo marsikaj, kar bo neprecenljive vrednosti. Za take iznajdbe se trudite, in ne bo vam treba radi njih puščati službe ali celo stradati. Ne posvečujte svojih moči samo veliki tehniki in pa reševanju nepraktičnih problemov, marveč posvečujte jih tudi blagru ljudstva!

Vinko (vstane). Prav imate, gospod doktor! (Odhajata.) Pokazali ste mi lepše cilje, kot sem jih zasledoval doslej. Na delo za blagor ljudstva!

(Zavesa pade.)

